Grote Zilverreigers jagen tussen Kolganzen op Veldmuizen

Reigers verblijven graag te midden van ganzen. Ze doen dat niet voor de gezelligheid, zo ontdekte Dirk Prop, maar hebben een héél goede reden: meer Veldmuizen.

Dirk Prop

Bij mijn bezoeken aan de westelijke Eempolder (Utrecht) in januari 2008 viel op dat Grote Zilverreigers zich vaak bij groepen Kolganzen ophielden. In het gebied (2450 hectare) bevonden zich veelal zo'n 40 zilverreigers. Deze waren verspreid over de polder waar te nemen, soms in kleine groepjes, maar bij grote groepen ganzen traden opvallende concentraties op, die op konden lopen tot meer dan 20 exemplaren. Tussen de ganzen was de gemiddelde groepsgrootte 6.5 reigers, en daarbuiten slechts 1.4. De reigers haddeneen voorkeur voor de periferie van de ganzengroep op een tiental meters afstand, maar ze begeven zich ook wel tussen de ganzen. Van de 322 waargenomen reigers in januari 2008 bevond zich 50,4% tussen of bij de ganzen, wat veel meer is dan wanneer zij onafhankelijk van ganzen zouden opereren. In dat geval zou dit percentage gelijk zijn aan het deel van de oppervlakte dat de ganzengroepen bestreken (ca. 2 %).
Overigens is een dergelijk gedrag van Grote Zilverreigers ook elders in Nederland waargenomen, zoals bijvoorbeeld in de Ooijpolder (pers. med. Berend Voslamber).

Wat kan de reden zijn van dit merkwaardige "stalkgedrag"? Dat de zilverreigers de ganzen opzoeken uit veiligheidsoverweging lijkt niet aannemelijk, omdat ze in het gebied weinig van predatoren te duchten hebben. Kan het gedrag te maken hebben met de Veldmuizen die in de wintermaanden een belangrijke prooi voor de reigers vormen (Voisin 1991)? De reigers vertonen in de weilanden van de Eempolders hun karakteristieke jaaggedrag. De vogels lopen met lange, bedaarde passen, blijven spiedend staan, strekken de hals, om vervolgens met een snelle stoot van de snavel toe te slaan. De spartelende muis wordt een paar keer in de snavel heen en weer gemanoeuvreerd en vervolgens in één keer opgeslokt.
Om te onderzoeken of er een verschil is in jaagsucces, heb ik de muizenvangsten van de reigers die tussen ganzen foerageerden vergeleken met die van de reigers elders in het terrein. Ik volgde telkens een groepje reigers en noteerde het aantal gevangen muizen. Totaal heb ik zo 232 muizenvangsten geregistreerd. De reigers die verspreid over de polder foerageerden vingen gemiddeld 1,79 muis per uur. Tussen de ganzen was het vangstsucces met 3,3 muizen per uur bijna dubbel zo veel. Dit "ganzen-effect" kan in werkelijkheid nog hoger zijn. Het is namelijk niet te verwachten dat de ganzen op de beste muizenpercelen foerageerden terwijl de solitaire reigers dat allicht wel deden.

Zilverreigers tussen Kolganzen Foto: Dirk Prop

Overigens kende de volgzaamheid van de reigers grenzen. Als de ganzen in het centrale deel van de polder graasden, waar veel minder Veldmuizen zitten als gevolg van de hoge waterstand, haakten de reigers af. Deze waarnemingen lijken er op te wijzen dat de reigers hun muizenvangsten optimaliseren door hun terreinkennis te combineren met een verwachte meeropbrengst tussen de ganzen.

We hebben kennelijk te maken met een voorbeeld van commensalisme, waarbij de ene soort (Grote Zilverreiger) profiteert van de aanwezigheid van de andere (Kolgans). Er zijn vergelijkbare situaties bekend waarbij vogels profiteren van concentraties aan prooien die ontstaan dankzij de aanwezigheid van andere diersoorten. In zuidelijke landen vormen zilverreigers tussen het vee die op zoek zijn naar opgejaagde insecten een gewoon

verschijnsel (Scott 1984, Ewbamk 1996); een ander voorbeeld zijn meeuwen die profiteren van vissen die bijeengedreven worden door pinguins (Favero & Coria 2007). Bij onze Zilverreigers is het voordeel niet zozeer dat de dichtheid van de prooidieren tussen de ganzen groter is – misschien zelfs integendeel – maar op de één of andere manier weten ze de Veldmuizen hier efficiënter te bemachtigen.
De vraag is, wat hiervan de oorzaak is. Omdat de ganzen de vegetatie kort houden neemt de zichtbaarheid van de muizen toe.. Hoewel dit effect in geringe mate mee kan spelen, kan dit niet verklaren waarom de reigers worden aangetrokken door de aanwezigheid van de ganzen in telkens wisselende percelen. In eerste instantie meende ik de verklaring te moeten zoeken in de mogelijk verminderde schuwheid van de muizen doordat ze steeds de, evident ongevaarlijke, ganzen zien passeren. Dit is echter niet te rijmen met de voorkeur van de reigers voor de periferie van de ganzengroepen, soms zelfs gescheiden door een sloot, op een afstand waarop de ganzen niet of nauwelijks zichtbaar zijn voor muizen.
Wat natuurlijk wel doordringt tot de muizen is het gakken, kraken, grazen, keffen, kortom de hele mix van geluiden die een grote groep ganzen produceert. Een sterke ondersteuning, dat geluid hier een rol speelt is dat de reigers nauwelijks worden aangetrokken door de eveneens talrijke, maar veel minder luidruchtige Knobbelzwanen en Kleine Zwanen. We moeten ons overigens niet voorstellen dat de muizen bij de ganzen massaal in de vegetatie rondkruipen. Meestal zag ik de reigers pas na minutenlang spieden toeslaan, waarbij soms zichtbaar was dat de snavel tot in de opening van het hol doordrong. Dit wekt de indruk dat de muizen vanuit de opening van hun hol worden weggevangen.
Er zijn twee verklaringen hoe zilverreigers kunnen profiteren van de geluiden die de ganzen produceren. In de eerste plaats kan het zijn dat de muizen nieuwsgierig of gealarmeerd bovengronds poolshoogte komen nemen. In de tweede plaats is het mogelijk dat de rondlopende zilverreigers minder snel worden opgemerkt door de muizen als gevolg van alle omgevingsgeluiden. Nader onderzoek naar het gedrag van Veldmuizen zal aan moeten tonen welke theorie juist is.

Veel vragen blijven onbeantwoord, waarvan ik er enkele noem. Hoewel de Blauwe Reiger niet systematisch is geteld, lijkt ook deze soort het "ganzeneffect" ontdekt te hebben. De aantrekkingskracht is voor de Blauwe Reigers echter minder groot. Er zijn gemiddeld ongeveer evenveel zilverreigers tussen de ganzen te vinden als Blauwe Reigers, terwijl de Blauwe Reiger in de Zeepolder minstens tweemaal zo talrijk is. Vanwaar dit verschil tussen de twee reigersoorten? In de Eempolders was de dichtheid aan muizen in 2007/2008 zeer hoog, er was duidelijk sprake van een muizenpiekjaar (van Apeldoorn 2005). Zou het gedrag van de reigers alleen in dergelijke jaren optreden? Ook Buizerds lijken aangetrokken te worden door de ganzen; profiteren deze roofvogels ook?
Het is duidelijk dat verder onderzoek nodig is naar dit boeiende en niet eerder opgemerkte fenomeen van muizeneters die groepen ganzen escorteren.

Dank aan Jouke Prop voor zijn kritische commentaar op eerdere versies van dit artikel en Jan Mooij voor het doorgeven van waarnemingen.

Literatuur

Van Apeldoorn, R.C. 2005. Muizenplagen in Nederland: oorzaken en bestrijding. Alterra-rapport 1234, Wageningen.
Ewbank D. 1996. Some aspects of bird-mammal associations from the Indian plains and the Zimbabwe Plateau. Journal of the Bombay Natural History Society. 93: 34-38.
Favero, M & Coria, N. B. 2007. Feeding aggregation and diets of seabirds at Gerlache Strait, Antarctica. Acta Zoologica Sinica 53 (3) : 425-430
Scott, D. 1983. The feeding success of cattle egrets in flocks. Animal Behaviour 32: 1089-1100
Voisin C. 1991. The herons of Europe. T. & A.D. Poyser, London.

Dit door de redactie bewerkte artikel is eerder in 2008 verschenen in Limosa 81(1): 24-26.